

glede na edinstveno etnografsko in starinoslovsko bogastvo te dežele je njegovo razmerje do nje, čeprav razumemo nerazpoloženje, ki ga povzroča vojaška suknja, površno in krivično.

K stvarnim izvajanjem bi bilo tu in tam pristaviti kako opombo. Glede imenoslovja ni prav, da pisatelj spreminja v pregoreči potrebi po novotvorbah stara imena, n. pr. Savinjske Alpe v Savinjke (str. 182), Radovino v Radovinsko dolino (str. 194) in pod. Nomenklatura planin v Kriški gori se mi ne zdi popolnoma prepričevalna in zanesljiva. Na Bašelskem Gradišču ni cerkvice sv. Lovrenca (str. 172); kraj, kjer stoji cerkev, je Sv. Lovrenc nad Bašljem, Gradišče pa je samostojna, kakih 20 minut od tod v masiv Storžiča zarinjena glava. To Gradišče je arheološko najdišče. Nemško ime Privatkogel (str. 81) je gotovo dobro ohranilo slovensko ledinsko ime, ki se je najbrž glasilo Privod (dial. Privat), to je kraj, kamor so gonili drobnico napajat, jo privajali k vodi. H. Tuma (Imenoslovje Julijskih Alp, 1929, str. 31) ravno tako navaja kot pravo ime Prihod, Privatkogel pa kot spačenko (ibid. op. 13). S stališča planšarske prakse nima beseda prihod onega pomena kot privod (v bližini je hudournik), zato bi bilo pravo ime kraja treba natančno v lokalni izgovarjavi ugotoviti in določiti.

Wester piše lep, korekten jezik. Značilno zanj je, da rad uvaja nove izraze in sam nove tvori. Mnogi izmed njih so zelo lepi. Izmed nekaterih novo upeljanih pa bi opustil rabo besede v r h u n s k i v pomenu vrh (vrhunski cilj — odmor, — načrt), ker zveni nelepo, dalje p r o m i n e n t e n vrh, ker te žurnalistične fraze niti za osebe ni priporočati; »vrhovi se čredijo« tudi ni lepo povedano, izraz je nastal v planšarskem jeziku in ima povsem določen pomen. Ugaja mi pisava s o l n c e; W. ima zanj gotovo svoje utemeljene razloge. Sem in tja motijo čtivo preobilna izkazovanja družabne in galantne pozornosti, kar naj bi avtor v prihodnje popolnoma opustil.

Knjigo, ki je posvečena lepotam naše domovine, priporočamo še posebej zaradi njenega humanističnega nastrojenja in v želji, da bi pobudila mnogo potopisov, ki bi nam domovino prikazovali s stilom klasičnega potopisa. Narodopisca bodo taka dela vselej zanimala in ga morajo. Knjigo krasi številni na umetniškem papirju tiskani fotografski posnetki gora in krajev, izvršeni od priznanih strokovnjakov.

R. Ložar

Ljubo Babić, *Boja i sklad*. Prilozi za upoznavanje hrvatskog seljačkog umieća. Liepa naša domovina knj. 5. Izd. Hrv. izdavačkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1943. 47 str. besedila z 12 risbami in 14 barvastih tabel.

Znani hrvatski slikar in umetnostni zgodovinar Ljubo Babić je izdal pod značilnim naslovom »Barva in harmonija« vse pozornosti vreden prispevek k študiju hrvatske narodne noše kot ljudskoumetnostne ustvaritve. Narodna noša je Babiću kakor A. Rieglu drugim umetnostnim pojavom enakovreden izraz umetnostnega hotenja in tako pojmovana nič »drugega kakor z linijo, obliko in barvo izraženo in fiksirano čustvovanje«. Narodno nošo pa je treba pojmovati kot plastično, na živem telesu uveljavljeno umetniško dejstvo. Noša lahko plastični izraz telesa posebej poudarja, s tem da se mu pokori, lahko pa mu je prav nasprotna in ga zakriva ter se izraža z lastnimi težnjami. To velja predvsem za primitivne noše in v polni meri tudi za hrvatsko. Vendar je tudi v teh primerih nošo mogoče pravilno razumeti samo v njeni plastični resničnosti v zvezi z živim telesom in ne samo v njeni ploskoviti, neživljenjski prikazanosti v etnografskih zbirkah in pod. Le plastično, iz kretenj živega telesa svoj smisel zajemajoče pojmovana narodna noša bo pravilno razumljena tudi po svojem barvastem in ornamentalnem izrazu.

Druga važna ugotovitev glede narodne noše je, da ni nekaj stalnega, ampak da se tudi pri nji v teku časa spreminja likovna vsebina linij, oblik in barv, ohranjuje pa se način, kako se po teh linijah, oblikah in barvah uveljavlja njen izraz. Narodna noša ima torej tudi svojo razvojno zgodovino.

Babić se je v svoji študiji lotil hrvatske narodne noše kot slikar, ki ga zanima predvsem njen barvno likovni svet. Njegov namen je bil ugotoviti s

pomočjo barvnih skal, posnetih po raznih tipih hrvaške narodne noše, zakone posebne barvne harmonije, ki je značilna za njen izraz. S pomočjo teh skal čitamo kakor s pomočjo kakega ključa posebno likovno harmonijo narodne noše in se nam dozdevno kaotični in slučajni kompleks narodnih noš pokaže kot izraz dosledno uveljavljenega reda, enotnega duha in umetnostnega hotenja.

V treh poglavjih, ki obravnavajo hrvaško narodno nošo kot barvno likovni izraz, zajet v prostoru njene zemljepisne razširjenosti, v času njenega zgodovinskega trajanja in v duhu tvornosti njenega nosilca, hrvaškega ljudstva, je Babić strnil svoja zanimiva opazovanja v nazoren, zgledno ilustriran prikaz umetnostnega sveta hrvaške narodne noše.

Na podlagi omenjenih barvnih skal je mogoče ugotoviti troje velikih pasov hrvaške narodne noše, jadranskega, srednjega in medrečnega ali panonskega. Značilnosti enega pasu prehajajo v neštevilnih variantah v drugi pas. Periferini deli celotnega etnografskega ozemlja pa kažejo na podoben način izražene zunanje vplive. Tako kaže barvna harmonija jadranskega pasu značilnosti barvnega sklada, ki ga opazujemo na vseh severnih obrežjih Sredozemskega morja od Dalmacije do Španske; v severnem pasu pa je ta harmonija sorodna oni ostalega Podonavja. Meja napram slovenskim narodnim nošam je v splošnem prav določna, čeprav se kažejo tuji vplivi tudi na tej strani, posebno pa hrvaška noša učinkuje preko Kolpe. Vzhodna periferija pa kaže odločne orientalske vplive, ki so sev najmočnejši v Bosni in Hercegovini. V jedru celotnega ozemlja se prav tako jasno izraža prostor, kjer so ti periferni vplivi najslabši in ga smemo smatrati za najbolj hrvaško čistega. Posledica teh ugotovitev je, da bujna pisanost in toliko hvaljena dekorativnost ni glavni znak hrvaške narodne noše; njena posebnost je bolj v enostavnosti kakor v polihromiji. Ponekod je obleka tega osrednjega dela popolnoma ahromatska, bela ali rumenkastosiva, kakršna je pač naravna barva grobega kmetijskega materiala. Taka noša učinkuje predvsem s svojo plastiko in dosega pogosto svojevrstno monumentalnost. Ahromatska bela noša je na velikem delu celotnega ozemlja tudi delovna noša. Naravno je, da je ta enostavna noša starejša in prvotnejša od okrašene. Predstavlja namreč podlago, na kateri so dodajali barvo in jo razvijali od enostavne oblike k vedno bogatejši. Tej stopnji ustrezajo tudi razne noše središča in njegove bližine.

Glede časovnega obsega te posebne vrste umetnostne kulture po Babiću lahko rečemo, da se je njen razvoj začel pri čisti in enostavni ahromatiki in se izpopolnjeval preko enostavnih barv do popolne polihromije, v kateri se je izživela menjavajoč se vsa hromatična skala. Logično se je razvoj harmonije začel od začetne ahromatične skale z eno primarno barvo v stalnih razmerjih; sledili sta dve primarni barvi z dodatkom sekundarnih in terciarnih barv kot troglasje in četveroglasje v stalnih razmerjih. Nekdanja polihromnost narodne noše je bila nedvomno v celoti in posameznostih bolj harmonična in okusna kakor je današnja. Kadar oslabi notranja pogojenost medsebojnih razmerij, ko narodna noša dobi samo zunanji okrasni namen, ko preneha biti del narodnih šeg, kar se pravi, da preneha biti izraz ljudskega duhovnega stanja, se razmerje barv zamaje in se pojavi neokusen izbor. Na tej stopnji razvoja se meša v nošo vedno več navadne evropske uniforme; to povzroči prehod v brezbarvno, ahromatsko stanje, ki pa ni več začetno, temveč končno stanje, ko se noša spreminja v mestno; ohranjuje se samo še kaka majhna šara na srjaci, drugo pa je brezbarvno, sivo ali črno. Izvrši se prehod v splošno, kupljeno mestno uniformo podobno pri moški kakor pri ženski noši. V večini primerov pa nastane pred končno zmago mestne noše prehodna stopnja, ki je največkrat neokusno pisana. Ko kmetice prehajajo v novo nošo, se tudi pri tej še nagibljejo k jarkim barvam. Čuti se, da je ljubezen za barvo ostala, minula pa je njena prejšnja notranja nujnost in ž njo tudi harmonija.

V zadnjem poglavju zaključuje Babić glede barve in njene harmonije v hrvaški narodni noši, da ni dvoma, da vlada v vsem njenem najrazličnejšem časovnem in zemljepisnem obsegu isti duh. Brez ozira na simboliko barv uporablja hrvaški ljudski likovni izraz vso hromatsko skalo primarnih, sekundarnih in

terciarnih barv. Posebnost tega likovnega izraza pa ni toliko v medsebojnih razmerjih hromatske skale, kolikor v razmerju hromatske skale do ahromatske (črne in bele). Med tema dvema nasprotjema živé hrvatske barve, predvsem značilna rdeča; njihova harmonija je originalna po tem, v kakšnem kvantitetnem in kvaliteten razmerju so do beline in črnine. Harmoniziranje ahromatskih barv s primarnimi tvori najlepše in najznačilnejše izraze. Glede sekundarnih barv se lahko reče, da ima hrvatska noša raje tople barve; čiste in jasne modre in zelene ter hladne barve pa porablja le v najmanjših količinah. V nobeni drugi narodni noši pa ni toliko in takih harmonizacij terciarnih barv kakor v hrvatski. Posebno likovno hotenje je rodilo v hrvatski narodni noši tako bujno in slikovito svojevrstno ustvaritev, kakršna je tudi pri individualni umetnosti redka. Splošna pravila harmonizacije barv, kakor so jih postavili Field, Owen Jones in drugi, se v celoti ne dajo porabiti pri določitvi hrvatskega ljudsko umetnostnega izraza; to pa ne mogoče radi tega, ker bi bil preveč primitiven, temveč zato, ker se v hrvatskih barvnih sestavih izraža drugačno umetnostno hotenje.

Ob zaključku svoje študije poudarja Babič umetnostno zgodovinsko dejstvo, da prav barva in njena harmonija odkriva mogoče bolj kakor katera koli druga likovna sestavina osebno umetnostno hotenje. Italijani, Španci, Nizozemci in Francozi n. pr. so ustvarjali raznovrstne svoje izraze skozi stoletja skoraj z istimi skladnimi barvami. Vselej so trajne konstante v barvni harmoniji vztrajale, dokler je bil njihov izraz živ. Kar velja za individualno umetnost kulturno naprednejših stopenj, velja tem bolj za kolektivno tvornost ljudske umetnosti kakor jo predstavlja narodna noša.

Babičeva študija o barvni harmoniji hrvatske narodne noše je vse pozornosti vreden prispevek k študiju umetnostne tvornosti splošno in k poglobitvi ocenjevanja etnografskega gradiva posebej. Velika njena prednost so v barvi izvršeni posnetki narodnih noš, ki jih je izvršil umetnik-slikar s polnim razumevanjem za izraz posebnega sveta, ki ga predstavlja narodna noša. *Fr. Stelè*

Misijonar Jernej Mózgan. Življenjepis. Priredil Fr. Kotnik. Mohorjeva knjižnica 119. Založila Družba sv. Mohorja v Ljubljani. 1943/XXI.

L. 1823. je bil rojen v Koprivni, župn. Železna Kapla na Kor., Jernej Mózgan, kasnejši misijonar, ki je v mladosti pasel doma ovčice, nato obiskoval nedeljsko šolo v Železni Kapli, od tod šel v tretji razred v Dobro ves, odšel l. 1840. v Karlovec v gimnazijo (1840—1845), kjer je dovršil 6 razredov, dočim je 7. in 8. (tedanjo logiko in fiziko) dovršil v Ljubljani l. 1847., nato je stopil v celovško bogoslovje, kjer ga je kot gojenca tretjega letnika l. 1850. posvetil škof Slomšek. Četrty letnik je Mózgan študiral v Šent Andražu v Labotski dolini in tedaj se je odločil za misijonski poklic. L. 1851. je vzel Knoblehar poleg drugih slovenskih duhovnikov s seboj v Afriko tudi Mózgana.

Pot je vedla slovenske misijonarje po reki Nil navzgor. 27. decembra 1851 so dosegli Hartum. Tu so dalje časa ostali. Konec novembra 1852 so to mesto zapustili ter odšli po Belem Nilu proti Gondokoru. Spotoma so se ustavljali pri plemenih Šiluk, Dinka ter Nuer, vendar le toliko, kolikor je bilo v neposrednem območju Bele reke. Začetkom januarja 1853 so dosegli Gondokor, kjer sta Knoblehar in Mózgan med plemenom Bari ustanovila misijonsko postajo; tu se začelja Mózganovo misijonsko delo. Vendar delo ni bilo uspešno in čez dve leti, l. 1854., si je Mózgan za kraj svojega delovanja izbral pleme Kik, od Gondokora nekoliko proti severu, ter tam postavil misijonsko postajo, ki jo je imenoval Sv. Križ. Tu je l. 1858. umrl.

Kotnik je življenjsko pot tega moža prikazal s pomočjo maloštevilnih virov, ki so za to na razpolago, predvsem pisem raznih misijonarjev, objavljenih v Zgodnji Danici, med katerimi so pa Mózganova zelo redka. Vendar tista, ki jih je napisal, razodevajo inteligentnega, stvarnega in ostrega opazovalca narave ter ljudstva (prim. opis vožnje po Nilu navzgor str. 17 sl.) in velika škoda je, da je stalno bolehanje, povzročeno od silnih naporov in nevarnosti, zoper katere